

Diskusija o šestih predlaganih temah bo potekala najprej v manjših skupinah (okrog 50 udeležencev), nato bodo o sintezah teh diskusij posamezniki poročali še na plenarnem zasedanju, kjer bomo sprejemali tudi spremembe ustanovne listine NET-a, govorili o nadaljnji identiteti Mreže evropskih etnografskih muzejev in njenega Biltena ter o prihodnjih skupnih programih in možnih pridobitvah sredstev za izpeljavo skupnih akcij (program Raphael, ki deluje v sklopu Evropske skupnosti in ima sedež v Bruslju, sredstva za kulturo v okviru Sveta Evrope itd.).

Za soboto 13. februarja so predlagane štiri izbirne strokovne ekskurzije z ogledi belgijskih muzejev:

- Liège, Musée de la Vie Wallonne in Maison de la Metallurgie et de l'Industrie du Pays de Liège;
- Saint Hubert, Musée de la Vie Rurale en Wallonie (Muzej na prostem) in Bastogne, Musée en Piconrue;
- Bruxelles, La Fonderie (Ekomuzej industrijske arheologije in vsakdanjega življenja);
- Binche, Musée International du Carnaval et du Masque in Louvière, Ecomusée régional du Centre.

Ob kongresu bo predstavljena tudi skupna fotografska razstava o treh življenjskih obdobjih ob koncu 19. stoletja in ob izteku 20. stoletja: o rojstvu, srednjih letih in smrti v časovnem razmaku sto let. Ob razstavi bo izšel tudi dvojezični katalog v francoščini in angleščini, ki se bosta uporabljali tudi na konferenci.

Tretja generalna konferenca evropskih etnografskih muzejev bo torej namenjena obravnavi njihove pomembne vloge, spremenjenemu položaju na pragu novega tisočletja, poudarila pa bo tudi potrebo, da se etnografski muzeji aktivneje vključujejo v sodobne družbene tokove. Samo tako bodo zanimivi tudi za širšo strukturo obiskovalcev.

V kulturnem vsakdanjiku stare celine se iz leta v leto pojavlja vse več skupnih programov. Slovenci si prizadevamo izboriti legitimno pravico, da bi prispevali svoj delež pri teh povezovanjih, ki jih aktivno podpira tudi Ministrstvo za kulturo, saj se evropski multikulturni prostor s sodelovanjem čim več držav pomembno krepi in dobiva prednosti pred določenimi programi.

Alja Kotar

KOLEDAR POLETNIH ETNOLOŠKIH DELAVNIC

Letošnje poletje je bilo organiziranih kar nekaj etnoloških raziskovalnih delavnic.

V času od 20. do 27. junija 1998 je v *Skomarjih* že drugo leto potekala etnološka delavnica, v kateri so študentje raziskovali domače obrti na Pohorju.

Od 1. do 10. julija 1998 je v organizaciji Mariborskega muzeja potekala raziskovalna delavnica na *Lovrencu na Pohorju*.

V organizaciji Muzeja novejšje zgodovine Celje je od 3. do 9. julija 1998 zopet potekala *Muzejska poletna delavnica Gabejke*. Udeležili so se je tako študentje kot tudi dijaki, ki so pod vodstvom mentorjev raziskovali delavsko naselje Gabejke.

19. julija 1998 se je začela *Poletna delavnica Ledine v Spodnji Idriji*,

ki je trajala do 26. julija. Skupine so na terenu raziskovale različne tematike: čipkarstvo, postopke predelovanja lanu, domače obrti, tihotapstvo prepovedanega blaga (kontrabant), zdravilstvo, inventarizirale pa so tudi predme zasebne zbirke.

Peta mednarodna šola v Piranu bo letos potekala od 15. do 21. septembra 1998. Študentom etnologije in sociologije kulture bodo predavali naši in tuji predavatelji o temah iz etnologije, zgodovine, antropologije in arheologije. Predavanja bodo potekala dopoldne, popoldne pa bodo sledile diskusije na vsako temo. Poleg strokovnega dela delavnice je pomemben tudi njen družabni del, na katerem si bodo udeleženci izmenjali različne informacije.

Od 21. do 27. septembra 1998 bo v *Novi Gorici* že drugo leto potekala *Letna šola vizualnega*. Šola je namenjena študentom družboslovja in humanistike, skratka vsem, ki si želijo spoznati avdiovizualne metode in se naučiti predstavitve vizualnih zapisov. Udeležencem bo na razpolago sodobna video oprema za snemanje in montažo. Cilj njihovega dela bo načrtovanje, izdelovanje in analiza vizualnih zapisov.

Zadnja raziskovalna delavnica pa bo od 5. do 10. oktobra potekala v *Podsredi*. Študenti etnologije bodo lahko na njej sodelovali v okviru dveh skupin. Ena bo pregledovala stopnjo ohranjenosti obrti na področju Kozjanskega parka, druga pa bo dokumentirala in inventarizirala Fiketovo domačijo na Lesičnem.

Sodelovanje na teh delavnicah študentom omogoča, da poleg teoretičnega znanja, ki ga pridobijo v času študija, svoje znanje poglobijo tudi praktično. Namen teh delavnic pa je seveda tudi ta, da ob zaključku raziskovanj vse sodelujoče skupine predstavijo metode in tehnike svojega dela ter tudi ugotovitve.

Dan Podjed

PRIMESTNE PUSTOLOVŠČINE MLADIH RAZISKOVALCEV

»Kri u luft, čreve na plot,« je star celjski bojni slogan. Pravijo, da so se ga še posebej dosledno držali v Gabejki, le slab kilometer od središča Celja oddaljenem delavskem naselju. A udeleženci Muzejske poletne delavnice '98 smo bili »neustrašni« in smo se podali raziskat prav ta del mesta.

Z delom smo pričeli že lansko leto, ko so se na pobudo dipl. etnologinje Tanje Rozenberger Šega v Muzeju novejšje zgodovine Celje odločili prirediti delovne počitnice v Gabejki. Že tedaj smo ugotovili, da so bili vsi strahovi o krvoželjnih »domorodcih« odveč, saj so nas domačini sprejeli izredno prijazno in nam na stežaj odprli vrata. Tako smo se lani vpeljali v proučevanje zanimivega in svojskega načina življenja v tem naselju, ki se je ob koncu 19. stoletja pričelo razvijati vzporedno z industrializacijo Celja. Na nekdanjem kmetijskem območju sta na severu mesta nastali dve veliki tovarni - najprej Cinkarna, nato pa Westnova tovarna emaljirane posode, ob njih pa še nekaj manjših obratov. V posebej za delavce zgrajene stanovanjske objekte so se »s trehuhom za kruhom« pričeli priseljevati prebivalci Celja in okolice. Gabejke so se tako širile proti severu in vrh razvoja dosegle pred 2. svetovno vojno.

Tudi po vojni, v novih družbenih razmerah, so Gabejke še precej intenzivno živele, a zaradi gospodarske krize v naši nekdanji

domovini, ki se je pričela v sedemdesetih letih, je naselje začelo propadati. Spremenilo se je v pozabljen in zanemarjen del mesta, ki je tudi danes mnogim v napoto.

V zadnjem času naselje spet doživlja kapital(istič)ne spremembe. Nenadoma so pričeli graditi velike prodajne centre, avtohiše, bencinske črpalke... Vse te novitete so za celjsko gospodarstvo seveda koristne, a Gaberje s tem izgubljajo podobo delavskega naselja in postajajo brezoblična gmota brez prave vsebine.

Prav zato smo se odpravili tja, da ostaline delavske kulture rešimo pozabe. Kot kaže, smo se akcije lotili v zadnjem hipu, saj so spremembe tako nagle in agresivne, da bi bilo čez nekaj let že prepozno. Delo smo si razdelili po skupinah in tako po segmentih skušali sestaviti podobo življenja v preteklosti in seveda opisati sedanje stanje.

Skupina pod vodstvom mladega profesorja Toneta Kregarja se je poimenovala »Od šestih do dveh«. Kaj kmalu so ugotovili, da so se pri izbiri naslova uštel, saj so vsaj pri Westnu delavci prišli ob osmih, delali do poldneva, nato imeli uro odmora za kosilo in nato ponovno šli na delo do petih popoldne. Evropski delovni čas se je tako pri nas uveljavil že v prvi polovici stoletja.

Disciplina je bila v tovarniških obratih zelo stroga. Prepovedano je bilo celo potešiti si lakoto pred za to odmerjenim časom, kar je še posebej prizadelo mlade, zmeraj lačne vajence. Vendar pa je bilo fizično kaznovanje prej izjema kot pravilo. Leta 1936 je prišlo celo do stavke, ko je mojster oklofutal neko delavko.

»Položaj delavskih otrok« so udeleženci delavnice proučevali pod mentorstvom mag. Jožeta Hudalesa in ugotovili, da delavske družine niso bile velike; v povprečju so imeli tri otroke. Ker je bila večina staršev zaposlenih v tovarni, so bili otroci prepuščeni sami sebi in so večino dneva preživeli na dvorišču. Tudi igrače so si izdelovali sami: žogo – »fecko«, frače, sulice, loke... Zelo aktualno je bilo tedaj tudi tekanje za »rajfno« (obodom kolesa), ki so ga poganjali s palico.

Med prijatelji (foto Dan Podjed, iz etnološke fototeke MNZC, MPD Gaberje 97)

V osnovno šolo so hodili vsi, nazaj pa mnogokrat tudi tekli... Neki informator je namreč dejal, da je, kadar je imel s sabo »rajfno«, prišel oziroma pritekel iz šole trikrat hitreje kot sicer. Nekateri so šolanje nadaljevali v mestni šoli, drugi so šli v uk ali pa delat v tovarno. Le redkim izjemam se je uspelo prebiti do študija.

Gaberska prehrana je bila pičla in verjetno bi ustrezala tudi vegetarijancem, saj so meso jedli le ob nedeljah in praznikih, drugače pa »natepavali« žgance in krompir. Otroci so se najbolj veselili Miklavža, ko so dobili suho sadje, roziče in včasih celo pomaranče ali čokolado.

»Kulturo bivanja« je proučevala skupina pod vodstvom izkušene umetnostne zgodovinarke, prof. Anke Aškerc, in ob asistenci spodaj podpisanega Dana Podjeda. Terensko delo je bilo pri njih glavni vir podatkov, saj so »vdirali« v stanovanja in domačine »morili« z najrazličnejšimi vprašanji. A ti so bili izredno prijazni; prišlo je le do enega manjšega incidenta, ko si je skupina zaželela ogledati neko stanovanje ravno med televizijsko nadaljevanko Esmeralda, kar pa lastnici seveda ni bilo po godu in je mladeniče in mladenke ob besnih krikih (malce karikirano, seveda) napodila drugam.

Delavci (predvsem Westnovi) so živeli v posebej zanje postavljenih zgradbah, drugi so stanovali v majhnih hišah, nekateri pa so prebivali kot podnajemniki v individualnih hišah. Delavsko stanovanje je praviloma obsegalo kuhinjo in sobo, imelo je elektriko in običajno tudi vodo. Stanovanja višjih delavcev (npr. mojstrov) in uradnikov so bila večja, tudi trisobna, imela so lastno stranišče (za tiste čase izjemen luksuz), včasih tudi kopalnico in nekatera celo centralno ogrevanje. Ironično je, da je v nekem bloku, zgrajenem pred drugo svetovno vojno, bila centralna kurjava, danes pa spet kurijo na drva! Posebej »komfortna« so bila bivališča visokih uradnikov in inženirjev, kjer so imeli celo posebno sobo za služkinjo.

Stensko okrasje, Gaberje (foto Dan Podjed, iz etnološke fototeke MNZC, MPD Gaberje 98)

Prav tako zanimiv kot nekdanji je današnji bivalni standard. Ker so socialne razmere zelo slabe, lahko marsikje odkrijemo tudi takšno »reariteto«, kot je skupno stranišče na koncu hodnika. Ker so Gaberje precej izoliran in za bivanje ne posebej privlačen del mesta, se mladi odseljujejo, prvotno prebivalstvo se stara, s propadanjem industrije pa je uplahlil tudi val priseljevanja delovne sile iz drugih republik nekdanje Jugoslavije. Opazna je tudi precejšnja vrzel med »staroselci« in mladimi priseljenci.

Pod vodstvom etnologinje Tanje Rozenbergar-Šega so se udeležence delavnice odločile raziskati društveno življenje v Gaberjah. Izkazalo se je, da so prav društva, ki so delovala v tem okolju, refleksija socialno-političnih razmer družbe. V prvi vrsti naj

omenimo leta 1919 ustanovljeno delavsko izobraževalno in telovadno društvo Svoboda. V socialnodemokratsko usmerjeni Svobodi se je združevala večina naprednih delavcev v Celju in okolici. Leta 1935 je gaberska Svoboda organizirala tudi zgodovinski Zlet Svobod v Celju. Društvo obstaja še danes, svoj prvobitni naboj pa je začelo izgubljati že v 80. letih. Svojestven pečat je društvenemu življenju v Gaberjah dal tudi leta 1907 zgrajen Sokolski dom, ki je pomenil središčno točko vsestranskega druženja Gaberčanov in Celjanov tudi še leta po vojni. Današnje telovadno društvo Partizan je le še blede senca živahnega dogajanja v preteklosti. Leta 1912 je bilo kot protiutež nemškemu gasilskemu društvu v Celju v Gaberjah ustanovljeno tudi Gasilsko društvo Gaberje-Celje, ki je poleg požarne brambe skrbelo tudi za mnoga družabna srečanja.

Društva so zrcalo razmer. Tako tudi rezultati te skupine potrjujejo dejstvo, da prvobitna vsebina Gaberja izginja.

Nad vse zanimivo delo je imela tudi skupina, ki je pod mentorstvom dr. Jožice Škofic ugotavljala, ali je gabersčina celjsko narečje. Gaberčani imajo namreč svoj govor, v katerem so vse posebnosti celjskega narečja še dodatno poudarjene. Dalo bi se reči, da je gabersčina celjsčina »na kvadrat«. Govoriti gabersko je v Celju simbol za trdo, grdo in preprosto izražanje, kar je seveda povezano s tem, da so v okolici tovarn živeli predvsem preprosti ljudje, ki jim je ob naporih vsakdanega pehanja za kruhom bilo bolj malo mar, kakšna je njihova kultura govora. Svojega govora se nekateri Gaberčani danes kar malo sramujejo. »Še to nam sponašajo, ko mammo vnukinjo, de po gabersk govori. Prej sn pa rekla, de dokler bo gabersk govorila, bo še šlo, ko bo pa latouščino začela...« je prenašanje tradicije govora na nove rodove opravičila starejša domačinka.

Naše lingvistične raziskovalke so ugotovile naslednje: Gaberski govor je ena od različic celjskega govora in kot tak sodi v osrednjesevinsko narečje. Njegove posebnosti se predvsem pri mlajši generaciji že izgubljajo, saj imata knjižni jezik šole in medijev ter celjski pogovorni jezik kot eno od štajerskih nadnarečij zaradi drugačnega načina življenja vedno močnejši vpliv.

Svoja dognanja smo ob zaključku sedemdnevne delavnice predstavili na razstavi v avli Muzeja novejše zgodovine Celje. Na ogled je bila cel mesec julij z željo, da seznanja obiskovalce s preteklostjo Gaberja in jih opozarja na tekoče dogajanje in spremembe.

Vsekakor je bilo vredno raziskovati neznane Gaberje, preden njihove posebnosti in zanimivosti uniči moderno življenje in preden se izseli še zadnji »staroselec«, ki bi o nas rekel nekako takole: »Pje, sam rečt je pa treba! Fajn folk je pršu u Gaberje. Pa čist fajn smo se mel, prou fajn je blo. So nas neki pouprašal, pa kr h nam domou so pršl. Nam usaj doucajt ni blo. Mal je sam zasral, ko je vzunih djez padu, sam kua češ. Sej nam pa zej spet sonce sije.«

Vesela Gaberčanka (foto Dan Podjed, iz etnološke fototeke MNZC, Gaberje 98)

Maruška Markovčič

ETNOLOŠKI RAZISKOVALNI TABOR LEDINE 1998

Na pobudo Lokalnega podjetniškega centra Idrija je od 19. do 26. 7. 1998 potekal študentski etnološki raziskovalni tabor na Ledinah nad Idrijo. Krajevna skupnost Ledine je bila lansko leto vključena v republiški program CRP (Celostni razvoj podeželja), kjer so poskušali ugotoviti, kako oživiti podeželje in oblikovati predloge za možni način preživljanja. V povezavi s tem programom so bile zastavljene tudi letošnje raziskovalne teme, ki so obravnavale predvsem obrti, njihov popis in ugotavljanje današnjega stanja. Tabora se je udeležilo deset študentk etnologije z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani ter dve diplomirani etnologinji, vse pa so raziskovale šest različnih tem.

Kraj Ledine ima dolgo zgodovino, saj lahko prve naseljenice zasledimo že v 12. stoletju. Pretežno kmetijsko območje, na katerem so se razvile nekatere velike kmetije, je začelo po drugi svetovni vojni počasi, a vztrajno propadati, tako da nekdanja primarna dejavnost, kmetijstvo, danes predstavlja le dopolnilo službi v Kolektorju v Idriji ali v Alpini v Žireh. Dolgo je zaslužek nudil tudi rudnik v Idriji, kamor je hodilo veliko moških z vasi na ledinski planoti. Kljub bližini Idrije in Žirov so Ledine in druge vasi, danes združene v Krajevno skupnost Ledine (Ledine, Govejek, Mrzli Vrh, Idršk, Pečnik, Ledinske Krnice, Gorenji in Spodnji Vrsnik, Korita), živele dokaj samostojno in odmaknjeno življenje. Pomemben vir zaslužka so predstavljale čipke, ki so jih izdelovale pretežno ženske, prodajale pa so jih preprodajalkam v Idrijo ali v Žiri. Tradicija klekljanja čipk je živa še danes in je zaradi svoje dejanske prisotnosti

Razstava v avli Muzeja novejše zgodovine (foto Alenka Čas, iz etnološke fototeke MNZC, Gaberje 98)